

Okres bezkrólewia i wolnej elekcji w dawnej Rzeczypospolitej zawsze wiązał się z intensyfikacją działań przedstawicieli elit Wielkiego Księstwa Litewskiego. Magnateria i szlachta w związku z poparciem konkretnego kandydata do tronu państwa polsko-litewskiego upatrywała możliwość uzyskania wielu prerogatyw (urzędów, majątków, dzierżaw ekonomii i starostw). W celu uzyskania jak największych wpływów, majątków i władzy elity rozpoczynały grę polityczną, w którą zaangażowana była szlachta. Interesujące jest w tym przypadku zbadanie, jakie czynniki wpływały na aktywność polityczną Litwinów oraz ich stanowiska wobec kandydatów do tronu. Niestety do dzisiaj analiza postaw polityczno-społecznych przedstawicieli elit Wielkiego Księstwa Litewskiego nie doczekała się wnikliwego opracowania. Interesujące wydaje się w tym kontekście zbadanie ważnego elementu postawy politycznej magnaterii litewskiej, za jaki należy uznać stosunek do osoby kandydata, a później elekta. Analizie poddana zostanie także trwałość lub zmienność zachowań magnatów litewskich, co wpływało także na postawy polityczne środowiska związanego z określonym senatorem Wielkiego Księstwa, jego bliższej lub dalszej rodziny, facji i skupionej wokół niego szlachty. Swoje badania zamierzam skupić wokół dwóch elekcji, które miały miejsce w całkowicie odmiennych realiach politycznych: w 1632 r., kiedy wybrany został Władysław IV Waza, oraz w 1669 r., gdy obrano, Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Powyższy wybór nie jest przypadkowy. Jednym z celów badań będzie odnalezienie podobieństw i różnic w samych realiach, które towarzyszyły procesowi bezkrólewia i elekcji. Warunkowały one bowiem w sposób bezpośredni zachowania magnaterii i szlachty. Obaj władcy w czasie walki elekcyjnej odwoływali się do koligacji z Jagiellonami (rzeczywistymi lub retorycznie podnoszonymi w propagandzie), i z pewnością był to zabieg obliczony na nastroje panujące wśród szlachty, i jako taki stanowi interesujący przedmiot badań problematyki z kręgu psychologii społecznej. W przeciwieństwie do Władysława IV, który przygotowywany był już przez ojca Zygmunta III Wazę do pełnienia roli monarchy, to wybór Wiśniowieckiego nie był już tak oczywisty, a wręcz przeciwnie, na tyle niespodziewany, że historycy obwołali go „cudem obioru Michała”. Celem zasadniczym badań będzie, więc wykazanie różnic nie tylko w nastrojach politycznych, ale także związanych z nimi postawach osobistych, panujących wśród elit litewskich wobec obioru dwóch interesujących nas władców. Analiza postaw polityczno-społecznych elit Wielkiego Księstwa będzie wymagać zbadania stanowiska przedstawicieli najważniejszych rodzin litewskich takie jak: Radziwiłłowie obu linii nieświeskiej i birżańskiej, Sapiehowie, Chodkiewiczowie, Pacowie i zapewne innych. Członkowie wymienionych rodzin, poprzez swoją pozycję polityczną i majątkową posiadali znaczny wpływ na rzesze szlachty litewskiej. Poprzez wpływy i rozbudowany system klientalny, byli w stanie kształtować postawy polityczno-społeczne szlachty Wielkiego Księstwa, choć nie sposób wymienić tu wszystkie rodziny litewskie, których działalność należałoby poddać analizie. Wzmiankowane związki oznaczają w tym wypadku także konieczność badań nad litewskim systemem klientalnym, a co za tym idzie kontaktów politycznych i osobistych wspomnianych rodzin.

Swoje badania zamierzam oprzeć głównie na korespondencji, choć nie należy lekceważyć także innych źródeł takich jak: diariusze sejmowe, pamiętniki, instrukcje sejmikowe, pisma propagandowe, *silva rerum* i różne inne. Opracowane w trakcie prac nad rozprawą metody badawcze posilkiwane będą przez metodologię z zakresu teorii komunikacji i współczesnej socjologii. W efekcie korespondencja (retoryczność, formy językowe, kody kulturowe) może zostać potraktowana jako niezwykle bogaty w treści przekaz dostarczający różnorodnych możliwości badawczych.

Podjęta w projekcie tematyka nie doczekała się do dziś szczegółowego opracowania. W przeszłości historycy starali się badać zjawisko postaw, ich genezę, towarzyszące im motywacje oraz inne ich elementy. Niestety należy stwierdzić, że badania te nie zakończyły się pełnym sukcesem, jedynie częściowo naświetlając wspomnianą problematykę, co wynikało z faktu często zastępowania dążenia do pogłębiania analizy postawionego problemu i zastępowanie jej jedynie przybliżaniem danych faktograficznych. Niezbędne wydaje się w tym miejscu kontynuowanie ledwie rozpoczętych dociekań dotyczących postaw i w sposób bardziej szczegółowy, wspierając się osiągnięciami współczesnej psychologii, psychologii społecznej, socjologii oraz teorii komunikacji, zbadać tę istotną problematykę, która przybliży nam warunki funkcjonowania i współdziałania szlachty i magnaterii litewskiej na arenie walk o tron Rzeczypospolitej.